

Ranka Ivelja

Dnevnik d. d., Ljubljana

UDK 061.2:070(497.4)

UDK 342.732:070.11(497.4)

Novinarstvo in etika ali kdaj pes čuvaj ne potrebuje nagobčnika

V prispevku so predstavljene ključne značilnosti medijske samoregulacije in delovanje najbolj dejavnega samoregulacijskega telesa v Sloveniji – Novinarskega častnega razsodišča. Prikazanih je nekaj tipičnih primerov, ki jih je obravnavalo razsodišče, in etičnih dilem, ki jih odpirajo primeri.

novinarstvo, etika, novinarska samoregulacija, novinarsko častno razsodišče, Društvo novinarjev Slovenije

The paper presents the key features of media self-regulation and the functioning of the most active self-regulatory body in Slovenia – the Journalists' Court of Honour. Some typical cases dealt with by the court are described, as well as the ethical dilemmas arising from them.

journalism, ethics, media self-regulation, Journalists' Court of Honour, Slovene Association of Journalists

Etika brez novinarstva bi obstala, novinarstva brez etike ni. Novinarstvo, ki ne spoštuje profesionalnih in etičnih norm, je mehanizem zlorabe družbene moči medijev in praviloma podaljšana roka političnih, ekonomskih in drugih interesnih skupin. Neetično novinarstvo je humus za korupcijo, za šovinizem, rasizem, seksizem, kršenje človekovih pravic, za vsakovrstne nedemokratske stranpoti. Novinarstvo lahko svojo vlogo »psa čuvaja« demokracije opravlja le, če ohrani avtonomijo do centrov moči.

Neznosno zahtevno vlogo, v kateri se mora izogniti samocenzuri in potencialni cenzuri oziroma državni (sodni) represiji, lahko novinarstvo opravlja le, če je zavezano etičnim pravilom profesije. Sicer se spremeni v »psa čuvaja« gospodarjev sveta.

A tako kot ni novinarstva brez etike, ga zaradi narave dela, ki mu vladata hitrost in ostra konkurenca na medijskem trgu, ni niti novinarstva brez zmot in napak. Premišljen, izoblikovan odnos do neizogibnih, bolj ali manj vsakodnevnih kršitev profesionalnih in etičnih norm profesije je najboljšje jamstvo za (bolj) etično novinarstvo. V tem smislu se je za najbolj dobrodejno in učinkovito rešitev izkazala medijska samoregulacija.

Kaj je medijska samoregulacija?

»Medijska samoregulacija je prizadevanje medijskih profesionalcev, da bi s skupnimi močmi oblikovali uredniške oziroma novinarske smernice in jih spoštovali v 'učnem procesu', odprtem za javnost. S tem neodvisni mediji prevzamejo svoj del odgovornosti za kakovostno javno razpravo, hkrati pa ohranijo uredniško (novinarsko) avtonomijo pri oblikovanju te razprave« (Haraszti 2008: 9). Tako je medijsko samoregulacijo definiral predstavnik za svobodo medijev pri OSCE.

Zelo pomembno je, »da je samoregulacija prostovoljna in da se lahko vsak medij in vsak novinar vključi v sistem samoregulacije« (Koven 1999). To pa pomeni, da mora imeti novinarska skupnost na voljo etični kodeks in delujoče telo samoregulacije. Novinar mora imeti možnost podati

odgovor na pritožbo v postopku pred organom in upoštevati sodbe komisije (ali tiskovnega sveta ali častnega razsodišča). Sistem medijske samoregulacije potrebuje učinkovit sistem sankcioniranja neprofesionalne, neetične novinarske prakse, obenem pa mora delovati tako, da ga država, politika in vplivni posamezniki ne morejo zlorabljeni za discipliniranje novinarjev.

Sistemi samoregulacije po svetu so različni. Vsi temeljijo na etičnih kodeksih, ki so si po vsebini zelo sorodni. Dotikajo se ključnih vprašanj novinarskega dela (preverjanja, točnosti, virov, metod zbiranja informacij), poseganja v zasebnost (zlasti pri poročanju o nasilju, tragedijah, samomorih; še posebej, ko gre za ranljive skupine in posameznike) in konfliktov interesov (med drugim združevanja novinarskih in oglaševalskih oziroma politično propagandnih besedil).

Kodeks novinarjev Slovenije (<http://www.razsodisce.org>) sta pripravila in sprejela Društvo novinarjev Slovenije, ki združuje okoli 1000 poklicnih novinarjev, in Sindikat novinarjev Slovenije. Novinarsko častno razsodišče je skupen organ obeh organizacij. Kodeks je bil v zadnjih 20 letih prenovljen dvakrat, zadnjič konec leta 2010 po osmih letih veljave prejšnjega.

Etični standardi so v veljavnem kodeksu kodificirani v 29 členih, prvih pet členov predstavlja osnovni etični okvir; največ pritožb se nanaša prav nanje. Ti člani novinarja zavezujejo, da (1. člen) preverja točnost zbranih informacij, se izogiba napakam ter jih prizna in popravi, ko se mu primejijo; (2. člen) da ni osebno žaljiv; (3. člen) da pri informacijah, ki vsebujejo hude obtožbe, vedno poišče odziv tistih, ki jih te informacije zadevajo (tudi ko povzema druge medije); (4. člen) da ne zamolči informacij, ki so ključne za razumevanje teme, in (5. člen) da vselej opozori, ko objavlja govornice ali ugibanja. Ker sta drugi in tretji člen precej široka, je konkretnije smernice prinesla šele praksa. Novinarsko častno razsodišče (NČR) se je odločilo, da novinar ne more biti žaljiv do institucije (te so namreč ta člen zlorabljale), za hude obtožbe pa praviloma šteje obtožbe za kazniva dejanja in nemoralno ravnanje (koruptivnost, laganje ...). Kodeks novinarje tudi zavezuje, da ne potvarjajo vsebine z montažo ali naslovi, da ne uporabljajo nedovoljenih načinov zbiranja podatkov (o tem več v nadaljevanju), da se izogibajo plačevanju informacij, da ne ponarejajo dokumentov in ne plagirajo.

V kodeksu je še poglavje, ki je v celoti posvečeno splošnim etičnim normam, ki zadevajo predvsem varovanje zasebnosti. Ti člani novinarje na splošno zavezujejo, da v posameznikovo zasebnost posežejo le, če javni interes pretehta nad spoštovanjem njegove zasebnosti (javni interes novinarji zelo pogosto zamenjujejo z radovednostjo ljudi). Po 17. členu je pravica javnosti do obveščenosti širša pri javnih osebnostih in tistih, ki želijo dobiti moč in vpliv ter zbujati pozornost, ožja pa pri posameznikih, ki niso vajeni medijske in javne pozornosti. Na primer: novinar lahko ob ustrezni utemeljitvi javnega interesa piše o skokih čez plot nekega politika, zelo previdno, če sploh, pa bi moral povzeti izjavo žrtve tragedije takoj pod dogodku, četudi jo ta da prostovoljno. A tudi pisanje o zasebnosti estradnih zvezd, politikov in drugih javnih osebnosti ni brez omejitev. Novinarji morajo upoštevati, da nihče ni kriv, dokler ni pravnomočno obsojen, zato morajo biti zelo pazljivi pri omembi imen in objavi fotografij ter posnetkov storilcev, prav tako tudi žrtev. S tega vidika je zanimiv primer kršitve tega člana, ki pa ni prišel pred NČR. V Ljubljani so nedavno prijeli osumljenca za več zelo krutih posilstev. Policija je novinarjem povedala, da so ga obravnavali in ovadili tožilstvu zaradi posilstva dveh starejših gospa, a mu je sodišče odpravilo pripor. Nato naj bi zagrešil tudi posilstvo mlajše ženske, zaradi česar so ga spet aretirali. Novinarji so skoraj brez

izjeme, v nasprotju s kodeksom, zapisali njegovo polno ime in brez sence dvoma poročali o njem kot o storilcu vseh treh dejanj, toda kasneje se je izkazalo, da vsaj posilstva mlajše ženske kljub prepoznavi ni zagrešil. Tako je namreč pokazala raziskava DNK.

Novinarji morajo biti posebej obzirni, kadar poročajo o otrocih, žrtvah tragedij, osebah z motnjami v razvoju in bolnikih. NČR je obravnaval več primerov neetičnega poročanja o znani romski družini. V nekem primeru je več medijev poročalo o enajstletni deklici, ki je skoraj umrla zaradi prevelike količine zaužitega alkohola, poročali pa so tako, da jo je bilo v javnosti mogoče zlahka prepoznati. Ena od novinark je v svojem odgovoru NČR napisala, da ima javnost pravico izvedeti, kaj se dogaja v družini, ki je od države dobila že toliko sredstev.

Členi, ki kodificirajo splošne etične norme, novinarja med drugim še zavezujejo, da se izogibajo narodnostnim, rasnim, spolnim, verskim in drugim stereotipom. Kodeks sankcionira spodbujanje k nasilju, širjenju sovraštva in nestrpnosti ter drugih oblik sovražnega govora. (NČR je eno redkih teles, ki sankcionira sovražni govor. Pravosodje to namreč počne na papirju, v praksi pa tovrstnih obsodb ni.) Posebej je določeno, da novinarji ne smejo razkriti identitete žrtev spolnih zlorab, družinskih tragedij in hudih kaznivih dejanj. Objaviti ne smejo niti materiala, ki bi prispeval k razkritju identitete, to lahko razkrijejo le s soglasjem žrtve. Slednje je novo določilo, z njim je NČR odgovoril na vprašanja, ki so se v medijski javnosti porodila ob odmevnejših družinskih tragedijah in spolnih zlorabah, zlasti odmevnemu primeru spolne zlorabe treh otrok na Ptuju.

Tehnologija in etika

Novo določilo je zahteval tudi razvoj medijske tehnologije. Po tem določilu odgovorni urednik odgovarja za vsebino komentarjev in drugega avdio-vizualnega materiala bralcev, poslušalcev ali gledalcev ter oblikuje pravila za izbiro in vključitev komentarjev. Če komentar ni v skladu z objavljenimi pravili, mora biti v najkrajšem času umaknjen. To določilo je bilo oblikovano z namenom, da bi dvignili etično raven spletnih forumov in drugih platform, ki omogočajo dvosmerno komunikacijo. Ta cilj zagotovo ni dosežen, saj se ljudje zaradi komentarjev na spletnih medijih, ki so pogosto uporabljeni kot pljuvalniki, sploh ne pritožujejo. Morda zato, ker ne vedo, da bi morali biti tudi komentarji na spletnih forumih uredniško oblikovani.

Kar trije novejši členi zadevajo nedovoljeno zbiranje podatkov, mdr. mora novinar v primeru, da je informacije pridobil na nedovoljen način, razloge predstaviti javnosti. Novinar se mora vedno predstaviti kot novinar in pojasniti namen zbiranja podatkov. Fotografira ter zvočno in slikovno snema lahko le ob privolitvi osebe (privolitev te je lahko tudi tiha, če oseba temu ne nasprotuje). Izjeme so dovoljene, če objavo upravičuje interes javnosti. V obeh primerih si mora novinar pridobiti tudi mnenje odgovornega urednika in javnosti pojasniti, zakaj se je odločil za nedovoljene načine zbiranja informacij.

Vodstvo Državnega zbora je 8. aprila 2013 sklicalo okroglo mizo o etičnih vidikih zbiranja informacij z naslovom Sobivanje ustavnih pravic in medijsko poročanje. Na njej so sodelovali pravni strokovnjaki, med njimi informacijska pooblaščenka, in novinarji. Povod za okroglo mizo je bilo ravnanje paparaca, ki je z balkona parlamentarne dvorane s teleobjektivom posnel in objavil vsebino več elektronskih pisem na mobilnih telefonih poslancev. Razprava je pokazala, da si pravni strokovnjaki in novinarji niso enotni v stališču, ali je objava na ta način pridobljenih informacij dopustna.

Novinarji so poudarjali, da je dopustna, če novinar razkrije vsebino sporočil, ki so v javnem interesu, a to mora narediti v skladu s kodeksom.

Novinar *Reporterja* Igor Kršinar je dokazoval, da je upravičeno objavil vsebino elektronskega pisma, ki ga je Roman Jakič, zdajšnji obrambni minister, prejel od Klemena Grošlja, nekdanjega šefa kabineta na Ministrstvu za gospodarski razvoj in tehnologijo. Ta mu je pisal o primernosti kadrov na Ministrstvu za obrambo, v Slovenski vojski in Obveščevalno-varnostni službi, mu svetoval, kateri so dobri in katere bi bilo treba zamenjati. Takšna informacija, ki ponuja vpogled v zakulisno politično dogajanje, je po njegovem mnenju v javnem interesu, oba vpletena pa vplivni javni osebnosti. Informacijska pooblaščenka Nataša Pirc Musar je nasprotno dokazovala, da v imenu pravice do obveščenosti ni dopustno, da bi novinarji in paparaci kadarkoli in kjerkoli zbirali informacije na nezakonit način in tako kršili komunikacijsko zasebnost. Menila je, da lahko novinarji to storijo izjemoma, ko preiskujejo neko nepravilnost, ne pa ob vsaki priložnosti, v pričakovanju, da bodo morda z vdorom v zasebnost pridobili informacijo, ki bo v javnem interesu.

Nov je člen kodeksa, ki zadeva poročanje o samomorih: To določilo, ki ga vsebuje več evropskih kodeksov, sledi smernicam za odgovorno poročanje o samomorih, ki so jih skupaj pripravili novinarji in suicidologi. To določilo novinarje zavezuje, da o samomoru in poskusu samomora poročajo in ime razkrijejo le, če to narekuje javni interes, ter da ne navajajo metode in kraja dejanja. Več kot 50 raziskav po svetu je namreč ugotovilo, da poročanje o kraju in načinu samomora vpliva na povečanje števila samomorov, izvedenih na enak način, v dneh ali tednih po objavi. Nizko etično raven pisanja o samomorih je razkrila tudi moja analiza pisanja šestih časnikov o tej temi (*Dnevnik, Večer, Delo, Direkt, Slovenske novice* in *Nedeljski dnevnik* od leta 2003 do 2010). Vsi našteti mediji so o samomorih poročali senzacionalistično, tudi brutalno, brez javnega interesa. Brez soglasja so razkrivali identiteto žrtev in njihovih svojcev, med njimi otrok. Niso upoštevali, da so prizadeti, ko dajejo izjave za medije, v šoku in da mnogi niso vajeni medijske pozornosti. O okoliščinah samomora staršev so jih spraševali, čeprav so bili otroci pravkar priča strašnemu odkritju. Kljub že omenjenim smernicam, ki so poročanje nekoliko izboljšale, mediji še ugibajo o motivih za samomor in objavljajo lokacije samomora. Ko kdo omahne z ljubljanskega nebotičnika, se redkokateri medij izogne skušnjavi, da te novice ne bi objavil, čeprav ni v javnem interesu. Kljub temu NČR še ni dobilo nobene pritožbe, ki bi zadevala neetično poročanje o samomoru.

Sistem dela NČR

NČR, skupni organ Društva novinarjev Slovenije in Sindikata novinarjev Slovenije, je enostopenjsko telo. Na pisanje kateregakoli medija, vpisanega na seznam medijev pri kulturnem ministrstvu, se lahko pritoži kdorkoli. Pritožba mora biti napisana v skladu s pravilnikom o delu NČR. Pritožnik mora med drugim natančno navesti, s katero navedbo v prispevku je bil kršen določen člen Kodeksa novinarjev Slovenije. NČR pritožbo pošlje novinarju in ga pozove, naj odgovori. Velika večina novinarjev to stori. Nato razsodnik poročevalec pripravi izhodišča, ki jih obravnava NČR. Razsodbe in stališča NČR so zgolj moralne sankcije. Štejejo le toliko, kolikor jih kdo upošteva. Zadnja leta se pogosto dogaja, da tako pritožbo kot novinarjev odgovor napišejo pravni zastopniki, kar povzroča nelagodje, ker so člani NČR pravni amaterji (med njimi je le ena pravica).

Če zoper novinarja teče sodni postopek, NČR razsodbo sprejme, a jo do konca sodnih postopkov zamrzne. S tem želi preprečiti, da bi ga izrabili kot sredstvo v sodnih pregonih novinarjev, ki krepijo samocenzurno obnašanje novinarjev. Namen samoregulacije je ravno nasproten, da naj novinarji sami spoštujejo etični kodeks in se s tem ognejo sodnemu pregonu.

V Sloveniji je sodnih pregonov malo, v bivših jugoslovanskih republikah in v nekaterih drugih vzhodnoevropskih državah pa poteka na stotine procesov proti novinarjem, katerih namen je – tako poročajo tamkajšnje nevladne organizacije – zastraševalne narave. Po mnenju nekaterih odvetnikov je v Sloveniji razmeroma malo sodnih pregonov novinarjev, a ker sistematično zbranih podatkov ni na voljo, trdnih dokazov, da je res tako, ni.

NČR v primeru, ko gre za novinarje, ki so člani novinarskega sindikata (SNS) ali novinarskega društva (DNS), sprejme razsodbo; ko gre za nečlane, pa stališče. NČR je zaradi obravnavanja nečlanov pogosto kritizirano. Pri svojem stališču pa vztraja iz dveh razlogov. V primeru, da bi razsojalo le o domnevnih kršitvah članov, bi se drugi kršitelji izognili javni kritiki svojega ravnanja. Drugi razlog je v tem, da so razsodbe in stališča NČR zgolj moralne sankcije. Pravico do izrekanja mnenj pa navsezadnje zagotavlja ustava.

Število pritožb narašča

Leta 2007 je NČR dobil 30 pritožb, 2012 pa 53. Število pritožb, ki jih prejme NČR, le pogojno odraža raven (ne)spoštovanja novinarskih etičnih in profesionalnih norm, saj je odločitev, da se nekdo obrne na NČR, odvisna od več dejavnikov. Morda je eden od razlogov, da prispevki v izrazito rumenih medijih niso v večji meri predmet pritožb, dejstvo, da je prav rumenilo teh medijev nekakšen alibi za večjo »toleranco« ali pa so bralci manj občutljivi; obe tezi je seveda težko dokazati. NČR je lani dobil kar sedem pritožb čez prispevke v časniku *Delo*, čeprav ta zagotovo ne sodi med večje kršitelje etičnih norm (kršitve je NČR ugotovil v štirih primerih); štiri čez prispevke v časniku *Dnevnik* (dve kršitvi), na *Kanalu A* (tri kršitve) in na *TV Slovenija* (nobene ugotovljene kršitve), trikrat pa je obravnavalo časnik *Večer* (nobene kršitve). Drugi mediji, med njimi rumeni, so zastopani s po dvema ali po enim primerom. Da letijo pritožbe na medije, ki praviloma spoštujejo kodeks, govori tudi o tem, kako težavna je hoja po robu, ki jo zahteva raziskovalno novinarstvo v boju z lobiji. Kljub profesionalnosti lahko novinarju zdrsne. Zato kot predsednica NČR pogosto poudarjam, da ugotovljene kršitve še ne pomenijo nujno tudi slabega novinarja ali novinarstva; samoregulacija je navsezadnje »učni proces«, kot je rekel Haraszti. Tudi zato je bil ob zadnji prenovi kodeksa prvi člen dopolnjen z možnostjo, po kateri lahko NČR napako novinarju oprostí, če jo ta prizna in popravi. Žal novinarji svoje napake ne priznajo skoraj nikoli.

Podobno ravnajo mediji. Vse razsodbe so objavljene na spletnih straneh NČR, SNS in DNS, vedno jih povzame tudi Slovenska tiskovna agencija, žal pa mnogi mediji, v katerem je bil sporni prispevek objavljen, ne želijo objaviti obsodilne razsodbe ali stališča.

Za slovenski model medijske samoregulacije je značilno tudi to, da politika praviloma razsojišča ne poskuša izrabljati za politične boje ali pritiske na novinarje. Gre za pojav, ki glede na prakso drugih tovrstnih teles ni samoumeven. V določeni meri poskušajo na novinarje preko NČR pritiskati velika vplivna podjetja ali državni zavodi. Praviloma izgubijo. Zaradi člankov v *Večeru* se je na primer pritožila direktorica mestne uprave Maribor, pritožila sta se podžupan in mestna

svetnica v Mariboru, pa direktor Snage in Javni medobčinski sklad, a NČR je kršitev kodeksa ugotovil le v enem primeru.

Kodeks in strah, da »zgodba pade«

Statistika kaže, da je pomanjkljivo preverjanje zbranih informacij še vedno ena od največjih slabosti slovenskega novinarstva. NČR pa je obravnaval celo primere, ko je novinar razpolagal s točno informacijo, a je vseeno objavil napačno. Tak je bil primer »predsednik države proti novinar-ki *Žurnal24*« iz leta 2010. Urad predsednika RS Danila Türka se je pritožil zaradi članka, v katerem je novinarka Gordana Stojilković objavila informacije o sodnem sporu med podjetjem Ultra in japonskim podjetjem NTT Docomo. Novinarka naj bi po pritožnikovem mnenju kršila prvi člen, ki novinarje obvezuje, da morajo preverjati točnost zbranih informacij, in 3. člen, ker ni opozorila, da objavlja nepotrjene informacije. Novinarka je med drugim zapisala, da je na fotokopiji sodbe zaznamak, da je bila sodba okrožnega sodišča poslana v Urad predsednika RS oziroma »gospo Mojci«, in ob tem »pojasnila«, da je gospa Mojca šefinja kabineta predsednika države Mojca Seliškar Toš.

Če bi to držalo in bi sodišče sodbo res poslalo Uradu predsednika RS, bi bila to v tedanjih političnih okoliščinah pomembna informacija. Vplivni politik, tedaj minister za izobraževanje Gregor Golobič, ki je bil tudi lastniško povezan z Ultro, je namreč Danila Türka odkrito podpiral v predsedniški kampanji. Novica, da je sodišče pod vplivom ministra ali predsednika države, bi bila v javnem interesu. Toda objavljena informacija ni bila točna. Novinarka je namreč zgolj »logično sklepa« (tako je pojasnila v svojem odgovoru), da se zapis »Urad predsednika« nanaša na Urad predsednika RS, zapis »gospo Mojci« pa na šefinjo Türkovega kabineta. V resnici se je prvi pisni zaznamek nanašal na predsednika okrožnega sodišča, drugi pa na njegovo tajnico z enakim imenom, kar je po objavi potrdilo sodišče. Tisto, kar je posebno v tem primeru, ni napačno sklepanje novinarke, temveč vztrajanje pri zmoti; informacijo so objavili kljub temu, da so novinki v uradu predsednika Türka pred objavo članka pojasnili, da z roko napisano ime na sodbi ne zadeva sodelavke predsednika. Za povrh je novinarka to domnevo zapisala kot nesporno dejstvo. NČR je seveda razsodil v prid tožnika; novinarka je kršila oba člena kodeksa.

Ta primer pa ima še eno specifiko. Novinarka je v svojem odgovoru NČR pozvala, naj javno obsodi ravnanje predsednika države zaradi »nedopustnega pritiska na neodvisno uredniško politiko«. Predložila je namreč dokaz, da je predsednik države o pritožbi na NČR obvestil tudi Klauza Schweighoferja, direktorja družbe Styria Media International AG, 100-odstotne lastnice časnika *Žurnal24*. Novinarka je menila, da se je predsednik s tem dopisom poskušal vmešavati v uredniško politiko ali celo izsiliti zamenjavo uredništva. NČR je, kot rečeno, razsodil, da je bila pritožba Urada predsednika RS utemeljena, toda hkrati je v razsodbi opozoril, da »so poskusi vplivanja na uredniško politiko preko lastnika medija nepotrebni in neprimerni« ter pozval vse državne institucije in organe, da za pritožbe čez novinarje in uredništva uporabljajo za to predvidene poti. Odziva pritožnika ali novinarke na razsodbo NČR ni bilo.

Tudi na televiziji *Kanal A* so leta 2010 v primeru Splošna bolnišnica Celje proti Urošu Slaku in Bojanu Travnu dokazano razpolagali z oprostilno sodbo sodišča o krivdi bolnišnice (tožil jih je bolnik, ki naj bi mu odrezali tretjino zdravih pljuč), vendar so ugotovitve ignorirali, ker pač niso potrjevale zgodbe bolnika. V večini primerov, ko novinarji informacij ne preverijo dovolj, gre za

strah, da bo v tem primeru »zgodba padla«, pogosto pa tudi za neizkušenos mladih, zelo obremenjenih in prekarno zaposlenih novinarjev, ki zjutraj »pokrivajo« jedrske elektrarne, popoldne pa trg zdravil ali dogajanje v državnem zboru. Težava so tudi uredniki, ki v lovu za odmevnimi zgodbami novinarjem niso v podporo pri preverjanju, temveč so s svojimi zahtevami po »zgodbi« in kratkimi roki prej ovira.

Zasebnost med senzacionalnostjo in javnim interesom

Najbolj občutljivi primeri, ki pridejo pred NČR, zadevajo posege v zasebnost; pritožbe, ki so zadevale tovrstne člene, pogosto pošlje varuh človekovih pravic. Nekaj primerov je bilo zelo odmevnih. Leta 2010 je varuhinja Zdenka Čebašek Travnik več novinarjem očitala, da so v članku Sosedje v hiši groze v brezplačniku *Žurnal* razkrili številne osebne podatke tedaj še osumljenca kaznivih dejanj spolne zlorabe, hkrati pa tudi otroka, čeprav to ni bilo v javnem interesu. V prispevku so objavili, kje je družina živela, polno ime in priimek očeta, njegove poklicne dejavnosti, okoliščine žrtvinega šolanja, sliko družinske hiše; s tem so po mnenju varuhinje in nato tudi NČR kršili člene, ki zapovedujejo varovanje zasebnosti in posebno obzirnost do otrok. Toženi novinarji in uredniki so objavo osebnih podatkov zanikali, za objavo imena pa so se po lastnih besedah odločili, ker so bile informacije, ki so razkrivale identiteto oseb, objavljene že prej. Zapisali so, da so vse, kar so objavili, objavili zato, da bi učinkovito vplivali na javno mnenje. Sklicevali so se tudi na poročanje o primeru Fritzl, ki naj bi postalo mednarodni standard pri poročanju o spolnih zlorabah otrok. Razsodišča argumenti toženih niso prepričali. Menili so, da javni interes v tem primeru ni prevladal nad pravico žrtev do zasebnosti, da bi bilo mogoče učinkovit članek napisati tudi brez objave imena in priimka osumljenca ter fotografije družinske hiše in da primer Fritzl ne more postati – in tudi ni postal – pravilo. NČR je tako pomagal vzpostavljati standarde, ki so bili v kasnejših letih spoštovani v večji meri.

Drugi primer iz leta 2010 (varuh človekovih pravic proti *POP TV*) je bil morda še zahtevnejši. Ljubosumni partner je umoril ukrajinsko državljanke, ki je v Sloveniji že vrsto let živela s svojim mladoletnim sinom in delala kot natakara. Po tragični smrti matere je dovoljenje za bivanje ugasnilo tudi mladoletnemu sinu, ki bi se lahko vrnil le v popolno revščino k ostareli babici na ukrajinsko podeželje. Zanj so se zavzeli prijatelji in neka nevladna organizacija. Ker mu je grozil izgon, so na pomoč poklicali medije. Novinarka *POP TV*, ki so jo povabili kar na pogreb, je z najboljšimi nameni pripravila prispevek, vanj je vključila posnetke s pogreba, ki je otroku v resnici koristil, saj ga kasneje niso deportirali. A varuh človekovih pravic je menil, da je kršila 20. člen, ki novinarja zavezuje, da spoštuje človekovo zasebnost in se izogiba senzacionalističnemu razkrivanju njegove zasebnosti v javnosti, in 22. člen, ki novinarja obvezuje, da je še posebno obziren, ko poroča o mladoletnikih, ki jih je doletela nesreča ali družinska tragedija. NČR je pri tehtanju škode in koristi, povzročene mladoletniku z objavo, pritrnil novinarki, da je prispevek vendarle v večji meri koristil kot škodil oziroma da je javni interes za poseg v zasebnost obstajal. Kršitve (tedanjega) 20. člena zato ni ugotovilo. Ugotovilo pa je kršitev (tedanjega) 22. člena, novinarka je mejo neetičnega poročanja prestopila s snemanjem izjav na pogrebu matere, s čimer je sina izpostavila radovednosti javnosti na kar se da neprimeren način.

Leta 2012 je zagotovo najbolj odmeval primer Rode. Časnik *Delo* je na prvi strani objavil zgodbo, v kateri je novinar Dejan Karba zapisal domnevo, da je kardinal Franc Rode oče. Ob članku so objavili tudi fotografiji kardinala in domnevnega sina, ki so – na prvi pogled – razkrivale osupljivo podobnost med njima. V članku je novinar navedel razloge in okoliščine, zaradi katerih je domnevni sin menil, da je kardinalov sin. (Njegova mama je bila mladostna prijateljica kardinala Rodeta, iz Slovenije je odšla noseča, rodila je v nekem samostanu v Nemčiji itn.) Novinar se je pogovarjal tudi z mamo, ki je potrdila intimno zvezo s kardinalom, ne pa tudi očetovstva, in z vrsto ljudi, ki so se spominjali tedanjih dogodkov. *Delo* je ob članku na prvi strani objavilo tudi sporočilo kardinala, da bo časnik tožil, če bo članek objavljen. Zelo odmevna in za vpletene mučna zgodba, ki so jo povzeli skoraj vsi mediji, se je razpletla tako, da je kardinal Rode pristal na test očetovstva s primerjavo DNK – opravili so ga v Nemčiji –, ki je pokazal, da kardinal ni oče. NČR je o primeru razsojal, toda rzsodbo je v skladu s pravilnikom »zamrznil«, kajti kardinal Rode je zoper novinarja in časnik sprožil kazenski in civilnopravni (odškodninski) postopek. Slovenija je namreč ena redkih držav, v kateri je zaradi sramotitve in obrekovanja (angleško *defamation*) še dovoljeno preganjati novinarje.

Literatura

- BERVAR, Gojko, 2012: Morda smo imeli srečo: nauk posnemanja modelov samoregulacije v državah nekdanje Jugoslavije. *Medijska preža* 42.
- HARASZTI, Miklos, 2008: *The Media Self-Regulation Guidebook*. Dunaj: OSCE.
- KOVEN, Ronald, 1999: Proti evropskemu novinarskemu kodeksu. *Medijska preža* 6.